

Ha valaki nem csinálhat semmit, mert fél valamitől (pl.: egy forradalmat nem mer ki-
robbantani a saját vagy hazája jogaiért), az csendben, visszafojtva szenved, és annál
nincsen rosszabb. Úgy teszek, mintha nem érdekelne valami, mert visszafojtom, senki
nem látja rajtam. – R. G.

Bánk mondja, amikor hallja az ország sérelmeit... – N. B.

Talán, aki ezt mondta magáról, arról szobrot emeltek (persze később), és a maga ide-
jében rengeteget tett a hazáért, olyan sokat, hogy bizony maga is belefáradt. – T. K.

Érzéketlen próbál lenni, mozdulatlan egy külső szemlélő, aki kívülről nézi a világot,
illetve próbálja nézni, minden érzelem nélkül, de nem sikerül neki (nem is sikerült). S még
így is, e álarc mögött, amit ki tudja, miért öltött — talán mert túl sokat szenvedett —, is
érzi a külvilágot. Tehetetlenül. – K. Á.

Szilárd vagyok, nem mozgok, mégis mindenem fáj. Hagyok mindent, semmit sem be-
folyásolok, semmibe sem szólok bele, mégis minden visszacsap és fáj. – Z. T.

Annak a négy nagy elnökfejnek Amerikában, amiket egy hegyből faragtak ki, fájhat
minden tagja, mert azt a hegyet az indiánoknak adták, és elvették tőlük. És mindenki kell
nézze azokat a szobrokat a környéken, ha akarja, ha nem. – M. A.

TALLÓS PÉTER

Az irodalomtudós vallomása

Tamás Attila: Töprengés az irodalmi értékről

Az esszéfüzérben, amely eredetileg az Alföldben jelent meg (1992. 10. sz. – 1993. 3. sz.), olykor meglepően személyes hangot üt meg Tamás Attila. A debreceni egyetem professzorának alapmagatartása mindvégig a töprengő, absztraháló, távolságtartó teoretikusé. Ezen a dominancián belül azonban az olvasó, a befogadó élményszerű, beleérző, gyakran elragadtatott beszédmódja, vallomástevő őszintesége is meghatározó. Első személyben nem akar megszólalni, gondolatainak közlésére az önmegszólító második személyt érzi a legalkalmasabbnak. Némi személyesség e sorok írójának is engedtessek meg. Több mint két évtizeddel ezelőtt magyar szakos szegedi bölcsészek egy csoportja – ahogy mondani szokás – Tamás Attilára esküdött föl. Fegyelmezett, pontos, racionális gondolatmeneteiben szüntelenül érezhettül az élmény forrását. Azt a meggyőződést, hogy minden nagy mű elolvasása után kissé megváltozik az életünk is.

Tamás Attila a megértő-felelő kultúra vonzásában lett irodalomtudós. Az ezredvég totális válságában valójában minden kérdésre új választ kellene adni, a szellemi életet azonban az együttes válaszképtelenségen túl – alig köti össze valami. Sőt ez a felelet-hiány hívta elő az irracionalizmust, katasztrófizmust, a posztmodern helyzetérzékelést. Ezt Tamás Attila megérti ugyan, de elfogadni nehezen tudja. Korfordulón, 1989-91-ben született Tamás Attila könyve. Az irodalom változásai persze jóval korábbra tehetők, a nevezett évek azonban valósággal kikényszerítették a régi kérdések újragondolását. Mit tehetnek a politikai fordulat előkészítésében is jeleskedő írók? Oppozíciós szerepük elvesztésével „tartásuk általánosabb érvénye” is eltűnik? „Ma már annak a művésznek lenne igaza, aki végérvényesen lemondott mindenfajta fogódzónak a kereséséről?” Tamás Attila egyszer csak azt vette észre, hogy az utóbbi évtizedekhez nem kötik verssorok és dallamok. Rögtön hozzáteszi, a mai irodalom megváltozott hangját kényszerűségként, de a „sajátosság értékeként” is tudomásul veheti. Igaz, a határ nehezen állapítható meg: „Meddig mehet el valaki abban, hogy épp hiányokat, arcfintorra ingerlő abszurdításokat érzékeltessen, anélkül, hogy – kozmikus világrendek egykori sugallójából – ő maga is abszurdítások érvényre juttatójává fokozódjék le”? Konrád György máig legjobb regé-

nyét, *A látogatót* említi. A regény hősének nem adatik meg a cselekvő tudatosság, a mindennapi taposómalomtól is undorodik, de megmarad az a szabadsága, hogy a világot jellé formálja, szavakba öntse. Újabban viszont egyre inkább arról olvashatunk, hogy a nyelv nemhogy a kimondhatatlant nem tudja ábrázolni, de még a megmondhatóval sem boldogul. A szavakkal való küzdelmen, a szép (valójában az esztétikum) mibenlétén, szerepén, az irodalom történelmi-társadalmi kötöttségén, a személyiségen, a „tükrözés értelmezési változatain, a művészetek tipologizálásán töpreng Tamás Attila, s a vallomástól az elméleti gondolkodás felé haladva az őstörténet, a nyelvfilozófia, az irodalomtörténet eszközeit és eredményeit használja föl. Ennek a hatalmas tudásanyagot görgető kötetnek az egyik legfontosabb, vissztérő kérdése, hogy mi alapján minősítünk egy írást remekműnek, közepesnek vagy éppen gyengének. Ha a szerkesztő, a kiadó, a színházi vagy a filmszakember semmiféle törvényben nem hisz, akkor döntését valójában szélsőséges szubjektivizmusa határozza meg. Tamás Attila szigorúan ítél: ha valaki föl sem tételezi, hogy létezik az állásfoglalásait hitelesítő törvénykönyv, akkor valójában csaló.

Tamás Attila nem titkolja, hogy a sokféle 20. századi irodalomtudományi iskola közül (noha részeredményeiket nem becsüli le) végképp nem tudja azoknak az iránymutatásait elfogadni, amelyek az irodalom (és más művészetek) lényegét a megismerésben, illetve bizonyos ismereteknek az olvasóhoz való eljuttatásában látják. A *Háború és béke* olvasásakor is sok ismerettel gazdagodunk – fejtegeti Tamás Attila –, a regényinformációinál azonban hitelesebb, ami a történelemkönyvben található. Ez a fajta megismerés-konceptió valamikor a felvilágosodás kori racionalizmussal vette kezdetét s később a lukácsi esztétikában éppúgy igazolást talált, mint a szemiotika-kommunikáció-elméleti irodalomtudomány törekvéseiben. A művészi tevékenység lényege Tamás Attila szerint nem kizárólagosan a „transzformálásban” keresendő. Az alkotói folyamat nem egyszerűen a „hír-értékű közlemények kódolási eljárásának kiválasztásában és elvégzésében” ragadható meg. *Ingardent* idézi: a műalkotás kiemel bennünket a mindennapokból, s „a lét ősalapjaihoz ereszkedünk alá”. Ezt nevezi *Pilinszky* „kegyelmi állapotnak”, *Lukács és Hartmann* az ember nembeli lényegére való ébredésének. Vagyis a különféle indíttatású írók, gondolkodók mind ugyanazt közelítik meg, s az egyetemes létösszefüggésekben próbálnak ily módon eligazodni. Tamás Attila jól tudja, hogy az irodalomtudomány fiatalabb nemzedékei, újabb törekvései viszont a személyiség széthullásáról, eltűnéséről értekeznek, s ezt a modern irodalom legutóbbi fejleményeiben már-már a legfontosabb ismertető jegyként emlegetik.

Apollón és Marszüasz görög mitológiabeli versengésére utal Tamás Attila. Mint ismeretes, a verseny a vesztes megnyúzásával végződött. A legtermészetesebb, hogy a sokféle értelmezés közül kiindulópontnak, hipotézisnek ki-ki mást használ föl. „Ilyen gondolatnak ígérkezik, hogy a szöveg viszonylagos önértékűségét tekintsd az irodalmiság (a művésziesség) kritériumának – mondja Tamás Attila. – Tehát azt, hogy bizonyos szövegek magának szöveg-voltuknak köszönhetően is fontosnak mutatkoznak olvasóik vagy meghallóik számára”. Csak azt nem szabad hinnünk, hogy az egyik elmélet legyőzheti a másikat, s akár visszamenőleg is érvényteleníti a vesztes teóriák által kanonizált remekműveket. Írók és irodalomtudósok nem juthatnak Marszüasz sorsára. Az esszéfűzér egyik legfontosabb gondolatához jutottunk el.

A szépségnek, az esztétikai érték mibenlétének mára könyvtárnyi szakirodalma van. Tamás Attila meghatározása szerint „a világban élő ember számára nélkülözhetetlen alapértékek intuitív, pozitív szellemi élmények – „tetszés”, „gyönyörködés”, „műélvezet”, „elragadtatás” – kíséretében végbemenő észlelése adja a szépség élményének mindenkori alapját.” Az értékfelmutatás és értékviszonyítás Tamás Attila szerint az irodalom mindenkori lényegéhez tartozik. (Ez nem jelenti a játék, az ironikus többértelműség, a próteuszi alakváltás jelentőségének megkérdőjelezését. Ezeket is a művészet alapvető megnyilvánulásainak tartja.) Vannak védelmet érdemlő, s jobbra törést segítő értékek, s amikor erről ír, a töprengések kételkedő, meditatív jellege végképp eltűnik. E gondolatébresztő könyv szerzője igen határozottan képviseli azt az álláspontot is, hogy „a személyes”, „ez tetszik”, „ez nem tetszik”,-nél igényesebb ítélezési eljárások is léteznek.

Tamás Attila: Töprengés az irodalmi értékről, Kráter Műhely Egyesület, Budapest, 1993.
